

LUISTER JE WEL NAAR MÍJ?

LUISTER JE WEL NAAR MÍJ?

Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar

Martine F. Delfos

Eerste druk 2000 - Negende druk 2005 zijn verschenen onder ISBN 90 6665 340 x
Tiende herziene druk 2005 - Twaalfde druk 2006 zijn verschenen onder ISBN 978 90 6665 724 3
Dertiende uitgebreide druk 2008 - Zestiende druk 2011 zijn verschenen onder ISBN 978 90 6665 940 7
Zeventiende druk 2014 - Negentiende druk 2020 zijn verschenen onder ISBN 978 90 8850 510 2
Twintigste gewijzigde druk 2020

Engelse editie: *Are you listening to me? Communicating with children from four to twelve years old.*
SWP Publishers: Amsterdam (2001), ISBN: 90-6665-366-3

Eerste Spaanse editie: *¿Me escuchas? Cómo conversar con niños de cuatro a doce años.*

Bernard van Leer Foundation: Den Haag (2001), ISBN: 90-6195-058-9

Tweede Spaanse editie: *¿Me estás escuchando?* Pirámide: Madrid

Duitse editie: *Sag mir mal... Gesprächsführung mit Kindern. 4-12 Jahre.* 10e druk. Beltz Verlag:
Weinheim/Basel (2004). ISBN: 3-407-22128-2

Fransen editie: *De l'écoute au respect, communiquer avec les enfants.* Êrès: Ramonville Saint-Agne (2007).
ISBN: 978-2-7492-0715-5

Informatie over overige uitgaven van Martine F. Delfos: www.mdelfos.nl

Cover t/m 9e druk

Cover 10e druk -19e druk

Cover vanaf 20e druk

Luister je wel naar mij?

Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar

Martine F. Delfos

ISBN 978 90 8560 099 2

NUR 847

THEMA JNE / VFXC

BISAC FAM034000 / SOCo47000

© 2020 M.F. Delfos; B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprerecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprerecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvO.nl UvO@cedar.nl.

Lucas Quinten
Voor het kind dat wordt...

The most powerful weapon in empowering the child is adult modesty.

Het meest krachtige wapen in het weerbaar maken van kinderen
is de bescheidenheid van de volwassene.

(Delfos, lezing voor de YMCW, Helsinki, 1999).

COMMUNICEREN MET KINDEREN EN JEUGDIGEN

Luister je wel naar mij? vormt samen met *Ik heb ook wat te vertellen!* een serie van twee boeken over communiceren met kinderen en jeugdigen. Ieder deel richt zich op de specifieke doelgroep (deel 1: 4-12; deel 2: 13-25). De ontwikkeling gedurende de periode wordt beschreven en de specifieke kenmerken van gespreksvoering met kinderen van verschillende leeftijden. Er staan veel oefeningen in die iedereen zelf kan uitproberen. Het is geschikt voor opleidingen, maar blijkt ook een handig hulpmiddel voor ouders bij de opvoeding van hun kinderen. In beide boeken is aandacht voor de juiste houding die nodig is voor een goede gespreksvoering met jeugdigen.

Deel 1
Luister je wel naar mij?
*Gespreksvoering met
kinderen tussen vier en twaalf jaar*

Deel 2
Ik heb ook wat te vertellen!
*Communiceren
met pubers en adolescenten*

INHOUD

Korte inhoudsopgave

Uitgebreide inhoudsopgave	11
Ten geleide	15
Voorwoord	17
1 Inleiding: Luister je wel naar mij?	21
2 De ontwikkeling van kinderen van vier tot twaalf jaar: Groei en ontwikkeling	49
3 De gespreksvoering: Respect en bescheidenheid	73
4 De gesprekstechnieken: Openlijk doorvragen	119
5 Gespreksvoering naar leeftijd	163
6 Epiloog	173
Bijlage 1 Oefeningen in communiceren	177
Bijlage 2 Aandachtspunten	185
Bijlage 3 Overzicht kenmerken gespreksvoering naar leeftijd	193
Bijlage 4 Checklist Jennings	195
Lijst van voorbeelden	197
Lijst van overzichten	199
Literatuur	201
Namenregister	215
Zakenregister	217
Informatie over de auteur	219

INHOUD

Uitgebreide inhoudsopgave

Korte inhoudsopgave	9
Ten geleide	15
Voorwoord	17
1 INLEIDING: LUISTER JE WEL NAAR MIJ?	21
1.1 De dominantie van taal	22
1.2 Leercapaciteit en leerbereidheid van kinderen	26
1.3 Betrouwbaarheid en suggestibiliteit	28
1.4 Fantasie en werkelijkheid	33
1.5 Verschillen tussen jongens en meisjes	36
1.6 Vraaggericht werken	37
1.7 Het gesprekskader	40
1.8 Het virtuele milieu	42
1.9 De opbouw van het boek	45
Aandachtspunten	46
2 DE ONTWIKKELING VAN KINDEREN VAN VIER TOT TWAALF JAAR:	
GROEI EN ONTWIKKELING	49
2.1 Het kind als kleine volwassene	50
2.2 De psychosociale ontwikkeling van kinderen van vier tot zes jaar	57
2.3 De psychosociale ontwikkeling van kinderen van zes tot acht jaar	61
2.4 De psychosociale ontwikkeling van kinderen van acht tot tien jaar	63
2.5 De psychosociale ontwikkeling van kinderen van tien tot twaalf jaar	66
Aandachtspunten	69
3 DE GESPREKSVOERING: RESPECT EN BESCHEIDENHEID	73
3.1 Invullen	73
3.2 Kwaliteit van een gesprek	76
3.3 Communicatievoorwaarden	79
3.3.1 <i>Ga op dezelfde (oog)hoogte zitten als het kind</i>	80
3.3.2 <i>Kijk naar een kind terwijl je spreekt</i>	80
3.3.3 <i>Alterneer het wel en niet maken van oogcontact met een kind terwijl je spreekt</i>	81
3.3.4 <i>Stel het kind op zijn of haar gemak</i>	83

3.3.5	<i>Luister naar wat een kind zegt</i>	85
3.3.6	<i>Laat met behulp van voorbeelden zien dat wat het kind zegt, effect heeft</i>	89
3.3.7	<i>Vertel het kind dat het je moet zeggen wat het vindt of wil, omdat je het niet weet als het kind het je niet vertelt</i>	89
3.3.8	<i>Probeer spelen en praten te combineren</i>	90
3.3.9	<i>Signaleer dat je het gesprek afbreekt en later zal voortzetten wanneer je merkt dat het kind afhaakt</i>	93
3.3.10	<i>Wanneer je een moeilijk gesprek hebt gehad, zorg dan dat het kind daarna tot zichzelf kan komen</i>	93
3.4	Metacommunicatie	94
3.4.1	<i>Maak het doel van het gesprek duidelijk</i>	95
3.4.2	<i>Laat een kind weten wat je intenties zijn</i>	95
3.4.3	<i>Laat een kind weten dat je feedback nodig hebt</i>	96
3.4.4	<i>Laat een kind weten dat het mag zwijgen</i>	97
3.4.5	<i>Probeer te benoemen wat je voelt en volg wat je voelt</i>	98
3.4.6	<i>Nodig het kind uit zijn of haar mening over het gesprek te geven</i>	99
3.4.7	<i>Maak metacommunicatie een vast onderdeel van de communicatie</i>	99
3.5	De deskundigheid van de gesprekspartners	100
3.6	De verschillende belangen van gesprekspartners	102
3.7	Loyaliteit	106
3.8	Taalvaardigheid en geslotenheid	108
3.9	Overdracht en tegenoverdracht	111
3.10	Communiceren betekent contact	113
3.11	Kinderen en stressmanagement	113
	Aandachtspunten	115
4	DE GESPREKSTECHNIEKEN: OPENLIJK DOORVRAGEN	119
4.1	De opbouw van een gesprek	120
4.1.1	<i>De voorbereiding</i>	121
4.1.2	<i>De eerste stap: jezelf voorstellen</i>	124
4.1.3	<i>De introductie van het gesprekskader</i>	127
4.1.4	<i>Introductievragen</i>	130
4.1.5	<i>De startvraag</i>	132
4.1.6	<i>De romp</i>	133
4.1.7	<i>De afronding</i>	136
4.2	Vraagtechnieken	139
4.2.1	<i>Open en gesloten vragen</i>	142
4.2.2	<i>Toonvragen</i>	143
4.2.3	<i>Retorische vragen</i>	143
4.2.4	<i>Doorvragen</i>	144
4.2.5	<i>Suggestief vragen</i>	147
4.2.6	<i>Meervoudig vragen</i>	148

4.2.7	<i>Vraag herhalen of verduidelijken</i>	149
4.2.8	<i>Tegendeel-vragen</i>	150
4.2.9	<i>Waarom-vragen</i>	150
4.2.10	<i>Antwoord herhalen of samenvatten</i>	150
4.2.11	<i>Samenvattend vragen</i>	151
4.3	De beleving	152
4.4	Lichaamstaal	154
4.4.1	<i>Lichaamshouding</i>	154
4.4.2	<i>Stemgebruik</i>	155
4.5	Algemene houding	156
4.6	Metacommunicatie als reparatiemiddel	157
	Aandachtspunten	158
5	GESPREKSVOERING NAAR LEEFTIJD	163
5.1	Het inschatten van het mentale leeftijdsniveau van een kind	163
5.2	Gespreksvoering met kinderen van vier tot zes jaar	165
5.3	Gespreksvoering met kinderen van zes tot acht jaar	166
5.4	Gespreksvoering met kinderen van acht tot tien jaar	167
5.5	Gespreksvoering met kinderen van tien tot twaalf jaar	168
	Aandachtspunten	170
6	EPILOOG	173
	Bijlage 1 Oefeningen in communiceren	177
	Bijlage 2 Aandachtspunten	185
	Bijlage 3 Overzicht kenmerken gespreksvoering naar leeftijd	192
	Bijlage 4 Checklist Jennings	195
	Lijst van voorbeelden	197
	Lijst van overzichten	199
	Literatuur	201
	Namenregister	215
	Zakenregister	217
	Informatie over de auteur	219

TEN GELEIDE

Sinds begin jaren '90 heeft WESP (Bureau voor sociaal marktonderzoek) in samenwerking met instellingen voor jeugdhulpverlening de mening en beleving van kinderen en jongeren ten aanzien van de hulp in kaart gebracht. Op dit moment gebeurt dat ook voor het onderwijs. De Bernard van Leer Foundation ondersteunt sinds een aantal jaar projecten om het luisteren naar jonge kinderen te bevorderen. Belangrijk kenmerk daarbij is dat uitvoerders van de hulp of het onderwijs zelf open vraaggesprekken voeren. Om hun gespreksvaardigheden te ondersteunen, is op hun verzoek een aantal Trainingen Vraaggesprekken ontwikkeld, die zich richten op vraaggericht werken of het vergaren van cliëntenfeedback.

Omdat de kwaliteit van de gespreksvoering aantoonbaar afnam met het afnemen van de leeftijd van de te interviewen kinderen, is gedurende een aantal jaar verkend wat daarvan de oorzaken waren. Bekeken is wat jonge kinderen doen – en niet doen – als ze geïnterviewd worden, wat bekend is over gespreksvoering met jonge kinderen bij deskundigen en in de literatuur, en welke ondersteuning hulpverleners en leerkrachten wensen als ze in gesprek gaan met jonge kinderen over hun mening en beleving.

In ieder geval werd duidelijk dat kinderen vanaf een jaar of vier in staat zijn om veel informatie te geven over hun belevingswereld. Ook bleek die informatie belangrijk genoeg om de kwaliteit van het aanbod van onderwijs of hulp te kunnen verbeteren. Maar bestudering van enkele duizenden pagina's woordelijk uitgetypte interviews met kinderen van vier tot en met twaalf jaar uit de trainingen vraaggesprekken, wees uit dat de manier waarop de gesprekken verliepen, heel bepalend was voor de informatie die jonge kinderen gaven. De wijze van voorbereiding van het gesprek, de houding van de interviewer, diens gespreksvaardigheden en afstemming op de ontwikkelingsfase van het kind waren doorslaggevend.

Alle reden om een deskundige in gespreksvoering met jonge kinderen te vragen om haar schat aan ervaring en kennis te combineren met het vooronderzoek van WESP en dit te vervatten in een boek. In de uitgangspunten het kind serieus te nemen, ook heel jonge kinderen, te luisteren naar hun mening en beleving en er vervolgens iets mee te doen om hun situatie te verbeteren, hebben WESP en Martine Delfos elkaar gevonden. Ik spreek de wens uit dat dit boek de lezer zal inspireren om in gesprek te gaan met jonge kinderen. U luistert toch ook naar hen?

Jorien Meerdink
Directeur Bureau WESP

VOORWOORD

Toen Jorien Meerdink van Bureau WESP (Bureau voor sociaal marktonderzoek) mij in 1998 vroeg om een syllabus te schrijven ten behoeve van de training voor het vraaggericht werken met jonge kinderen sloot naadloos aan bij mijn behoefte en voornemen om een boek over gespreksvoering met kinderen te schrijven. In de vele enquêtes over ge-spreksvoering met kinderen die ik had gehouden tijdens colleges en trainingen bleek dat er geen handboek en zelfs nauwelijks informatie op dat gebied bestond, maar wel een grote behoefte aan leerstof. Behalve Thomas Gordons klassieker over *Luisteren naar kinderen*, dat naast zijn prachtige ‘actief luisteren’ en ‘ik-boodschap’, echter meer een opvoedkundige methode is, bestond er nog nauwelijks een boek dat specifiek de gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar behandelt. Vreemd, omdat het zo belangrijk is voor bijna iedereen in zijn of haar dagelijkse leven en zeker binnen het werkveld van de jeugdhulpverlening. Ik heb er dan ook met groot genoegen aan gewerkt. Nu, twintig jaar later, is het nog steeds zo.

Kinderen hebben er recht op dat er zorgvuldig met hen gecommuniceerd wordt en volwassenen varen er wel bij om dit met kinderen te doen.

Nu, 2020, kan *Luister je wel naar mij?* zich nog steeds verheugen in een toenemend lezerspubliek. Tot mijn grote vreugde maken vele opleidingen er dankbaar gebruik van. Het boek blijkt in een behoefte te voorzien, zowel in Nederland als in het buitenland. Het is inmiddels aan zijn twintigste druk toe. In elke nieuwe druk zijn recente inzichten en onderzoeken, en ervaringen uit de praktijk en van studenten verwerkt. Ook deze twintigste druk is weer aangevuld met nieuw onderzoek en nieuwe inzichten; wetenschap is nu eenmaal dynamisch. Op het moment van de twintigste druk waren er onderzoeken die eindelijk aantoonde dat de houding van doorslaggevend belang is. De boodschap is in feite simpel: wees belangstellend naar wat het kind te zeggen heeft. Simpel, maar van doorslaggevend belang, zie bladzijde 49. Een twintigste druk is ook feestelijk, daarom is het uiterlijk ook veranderd met een nieuwe cover en met foto’s in het binnenwerk.

De wereld waar het kind in opgroeit, is gedurende deze twintig jaar sterk veranderd door het virtuele milieu (tv, video, mobieltjes, de computer met internet, tablets en gaming). Het is een belangrijke en indringende leefwereld voor jeugdigen geworden. Een wereld waar we nog steeds veel te weinig communiceren met kinderen en hen in feite voor de leeuwen werpen. Maar we moeten hen een gezonde vir-

tuele ontwikkeling bieden, net als een gezonde lichamelijke, sociaal-emotionele, cognitieve, sportieve en creatieve ontwikkeling. Het is van doorslaggevend belang om met kinderen hierover te praten. Kennis hierover is bij kinderen ruim aanwezig, bij volwassenen ontbreekt het, op grote lijnen na. Kinderen en jongeren weten meer over computers en internet dan volwassenen: Boven de twintig weet niet wat beneden de zestien aan het doen is. Het is voor de meeste volwassenen niet meer mogelijk om alle kennis daarover in te halen. Wel heb ik geprobeerd een bodem te leggen waardoor communiceren met kinderen gestimuleerd wordt, en kinderen leggen je wel uit wat een *healer* is of een *safe-point*. De coronatijd met zijn lock-ins en lock-downs heeft nu wereldwijd duidelijk gemaakt, in feite bewezen, dat kinderen snaken naar rechtstreeks contact en naar rechtstreeks communicatie met andere kinderen en het virtuele milieu komt op de tweede plaats.

Inmiddels werd mij vanuit opleidingen en de praktijk dringend verzocht om ook een leerboek over communiceren met pubers en adolescenten te schrijven, wat ik met plezier heb gedaan (*Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*). Ook dat boek vindt zijn weg naar opleidingen hulpverlening en onderwijs, maar ook naar ouders. De twee boeken zijn op elkaar afgestemd, en nog sterker op de opleidingspraktijk afgestemd.

In beide boeken zijn per hoofdstuk oefeningen opgenomen. Deze oefeningen zijn bedoeld om de stof toe te passen en te verdiepen. Het zet hopelijk ook de hersens op 'aan'. Met het uitvoeren van de oefeningen wordt geleidelijk aan de juiste houding voor gespreksvoering met kinderen en jeugdigen ontwikkeld. Aan het eind van ieder hoofdstuk staan aandachtspunten die op de hoofdlijnen van het hoofdstuk slaan.

Beide boeken zijn in eerste instantie geschreven voor studenten in opleidingen psychologie, pedagogiek, sociaalpedagogische hulpverlening, de pedagogische academie, fysiotherapie en zelfs de conservatoria maken er gebruik van. Maar ze zijn zeker ook waardevol voor hulpverleners die met kinderen werken. Het is bedoeld voor mensen die beroepshalve met kinderen werken, van de politieagent die een verhoor af moet nemen, de leerkracht op school tot aan de therapeut die het kind behandelt. Maar ook ouders die de communicatie met hun kinderen willen begrijpen en verbeteren, kunnen voor inzicht en handvatten in dit boek terecht.

Een aantal mensen wil ik bedanken voor hun hulp en steun bij de totstandkoming van dit boek. Naast de bijdrage van WESP, zocht ook Marijke Gottmer bij de eerste druk materiaal, waarvoor ik haar dank. De conferentie van de IFCW, *International Forum of Child Welfare*, in Helsinki (september 1999), voedde mij met het wetenschappelijk werk dat onder andere aan Universiteit van Jyväskylä in Finland uitgevoerd wordt. In 2012 vroegen ze mij hen methodologisch bij te komen staan in hun onderzoeken naar communicatie met kinderen.

Nicolien van der Keur bedank ik voor de zorgvuldige opmaak van omslag en binnenwerk van dit boek en de prettige samenwerking, ook nu weer nu het geheel in een nieuw jasje wordt gestoken. Ik bedank studenten die materiaal voor mij zochten: Floris Hartmann en Laura Dekkers.

Ik dank mijn uitgever Paul Roosenstein die mijn werk onvoorwaardelijk steunt en zonder wie ik nooit zo'n omvangrijk oeuvre had kunnen publiceren.

Ik dank mijn gezin die de bodem van mijn bestaan vormt.

Martine-France Delfos

Utrecht, 2020